

I. S. N.
Landar
Din

Lifs Negrafwande

Kyrckor och Kyrkfogårdar/

Med Wederbörandes Samtycke /

Under

Oeconomia Professorens och Kongl. Svenska Wetenskaps
Academiens samt Upsala Wet. Societ. Ledamots,

Nu Warande RECTORIS MAGNIFICI

Serr PEHR KALMS

Inseende,

För Magister Krantsens Århållande,
Utgifne och Försvarade
Af

JOHAN HYDENIUS;

Österbotninge.

I Åbo Academies Öfre Läro-Sal /
På vanlig tid f. m. den 14. Decemb. 1765.

Å B.O.

Etryckt hos JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

ADMODUM REVERENDO atque PRÆCLARISSIMO
D:no Mag. GABRIELI
ASPEGREN,

Præposito & Pastori Ecclesiarum in Pederøre & Ja-
cobstad Dignissimo, ante hoc Nutrio
Benignissimo.

P' URIMUM REVERENDO atque PRÆCLARISSIMO
D:no Mag. ISRAELI BJØRKE,
Pastori Ecclesiarum in Malax & Solf Meritissimo, an-
te hoc Informatori fidelissimo, honoratissimo.
PATRONIS PIA MENTE ÆTATEM
SUSPICIENDIS.

Suarum rerum plus nimio studiosi magna in eos sunt
liberalitate, a quibus aut majora aut saltem paria
munera expectant. Vos, Fautores Benignissimi, tot &
tantis me non tam complexi fuistis, quam cumulastis
beneficiis, ut illis vel enumerandis minime par essem.
Institutione enim in bonis moribus fidißima, & ea, qua
polletis, eruditione solida me indecessi ornare voluistis,
alia ut taceam Vestri erga me propensissimi favoris do-
cumenta. Quum autem, quod rependam, non habeam,
nec mens gratissima verbis exprimi queat, Dissertatio-
nem banc Academicam in tesseram animi venerabundi
& pietatis nunquam intermoritur & Vobis consecrare
sustinuerim, ex pectoris optans intimis, velit Summum
Numen Vos salvos & incolumes in Nestoreos usque ser-
vare annos, & demum onni felicitate cumulatos æternis
beare gaudiis! Ero, quoad vixero

ADMODUM REVERENDORUM atque PRÆCLA-
RISSIMORUM NOMINUM VESTRORUM

'humillimus cuius
JOHANNES HYDENIUS.

Plurimum Reverendo atque Præclarissimo
Dr. Mag. MARTINO PEITHZIO,
Pastori Animarum, quæ DEO in Kelviâ colliguntur
Meritissimo,
EUERGETÆ quovis PIETATIS CULTU AD CI-
NERES PROSEQUENDO.

TIBI, Euergeta propensissime, Dissertationem
hanc Academicam eo audacius in devoti, ob-
que insignia in me collata beneficia gratissimi ani-
mi ~~πολιτευμα~~, dicare volui, quo laudabiliori TUA usus
sum liberalitate, ut hæc ipsa in lucem ederetur. Fa-
xit DEUS T. O. M. ut ad votum singulorum
Tuorum, omniumque bonorum, vita longissima,
perennique felicitatis flore orneris, & tandem Py-
lia senectute, & lætissimo rerum successu bene
satiatus, de caduco hocce mortalium habita-
culo decessurus, in Beatorum æternum exci-
piaris ~~πολιτευμα~~, Sic voveo atque vovebo, permane-
furus

PLURIMUM REVERENDI atque PRÆCLARISSIMI
NOMINIS TUI

lumillimus cultor
JOHANNES HYDENIUS.

Råd' och Handelsmannen
uti Sjöstaden Gamle Carleby
Adele och Högadade Herr
PEHR STENHAGEN,
Min Gunstige Gynnare.

Herr Rådmans grundfasta Tåckesätt, Edla sinnelag, och
daga lagda nit för landets allmåna wål, gjöra Herr
Rådman ålskad af alla redetiga.

De stora wälgerningar Herr Rådman täckts, under den
tiden jag haft åran, at underwisa desf kåra och wälartade Barn,
mig bewisa, och den synnerliga ömhet, med hvilken Herr Råd-
man behagat mig omfatta, sätta mig i den wördsmästare hä-
penhet. Tillät dersöre, at jag til wedermåle af min tacksmä-
ste erkänsla för all ertedd godhet, tager mig den frihet denne ker-
ta Athandling, Eder såsom en min största Gynnare och
Wälgerningsman titagna, med en hjetelig tillbörskan, det
Allmackten täcktes gjöra Herr Rådmans lefnad i margfallig
mots wälsignad och mångårig, Desf kåra Omvårtnad och An-
höriga i synnerhet til understod, trost och hugnad! Förbifwer
med wördnad

Adele och Högadade Herr Rådmannens

Ödmjukle tjenare

JOHAN HYDENIUS.

Söretal.

Ehuru tväl den naturliga lagen es direkt, icke heller Guds uppenbarade ord uttryckeligen förbinder de levande til några plikter emot de döda; likväl hafva alla folckslag haft lika som en i naturen implantad omvärdnad för de afsmörda. Hårtil hafver bidragit åtanckan af den aflednas goda namn o. h. ålstansvärda egenskaper: den skada til hälsan, och obehageliga utseende, som de döda kroppar skulle åstadkomma, i fall de lämnades ligga på marken at rutua: den åstundan, som de med döden afgående vitrat, at ej wilja, det deras Kroppar efter döden skulle lämnas till djur och rosfoglar til mat, m. m. Man har derföre merendels plagat hedersligen befordra dem til ro uti jorden, deras gemensamma moders sköte, hvaraf de tagne blifvit. Guds folck har ock, utom den stora omsorg, de hade derom, at deras egne och andras Kroppar, som dem varit käre i livstiden, måtte få en hederslig lägerstad i jorden, varit om de dödas

begravningar i gemen så angelägit, at de icke en gång låtit
sina dödade mifgiärnings mäns kroppar borikastas obegravne.

I bland Hedningarna hafwer man väl exempel på några,
som understundom varit så barbariska, at de å sida satt all
anständig omvärdnad för sina dödas asfesvor: th nägra haf-
wa funnits, och ännu ibland Barbarerna gifwas, som an-
ten låtit sina lik af willdjur och roffoglar sonderslitas och för-
täras, eller kastat dem i haf, hjoar eller floder fiskarna til
födo, eller ock ofta sjelfive åtit up wissa döda kroppar; likväl
hafwa begravningar hos de flästa folck-slag, både i äldre och
nyare tider, varit måst i bruk.

Sättet at begräfva de döda tyckes väl i förstone warit
lika hos alla; men har sedemera i tidernas omfiste ofta blif-
vit förändradt; Understundom hafwa ock flera begravnings sätt
tillika varit hos ett och samma folckslag brukeliga. Guds
folck hade väl ej af Gudi något uttryckeligen föreskrivit rätte-
sindre härutim an; dock b behollo de sina Förfäders loftiga
Sedwanor i förstone nedsatte de blott sina lik i jorden; sed n an-
togo de utaf Egyptierne en plågded, at Balsamera de förmå-
mare (a). Understundom brände de ock rökelse öfver
dem (b). Hedningarne grepo öfven ibland til et annat sätt:
De satte sina dödas kroppar på bål, och upbrände dem, hwar-
efter de samlade askan och beuen i krukor, dem de nedsatte i
jorden. Et dylikt bränande fördes af det ena folcksl get til
det andri, at det omfider blef brukeligt nästan hos alla hedningar.

Uti vårt kara Fadernes land, hvars första Inbryggare
plågade blott jorda sina lik, införde Octen brännedeseden (c);
Dock stod öfven under denna brännedören store män fritt,
at låta begräfva sig obrände (d). Varandes ock för öf-
rigt ei bevisligit, at bränndonet varit öfver alt här i Nors-
den brukeligt.

Mit ådamål är nu intet, at handla em flera folckslags
begravnings Cæremonier; utan vil jag endast yttra mina en-
fale

fulliga tanckar, om den hos os nu brukeliga seden, at begrava de döda ur Kyrkor och Kyrkogårdar. Uti et så granлага åmnes utsbrande, utbeder jag mig fördensful den Venägne Läjarens manliga gunst och milda omdömme.

(a) 1. Mos. V. 50: 2. (b) 2. Chrön. 16: 14. 21: 19.
Zer. 34: 5. (c) Balters Histor Ver. om Kyrko. Zer. L. 44.
S. 2. (d) von Dalins Siv. N. H. I. d. 6. Cap. 25.

§. 1.

Så länge de älsta folckslag ei hade wiſſa tillhåll, begrofwo de förmödeligen sina döda här och där, hvareft de huenligast funno: Sedermera hafwa de gamle varit ganska angelägne om, at hafiva wiſſa begravnings platser. Om vi ville eftersöke, hvad plägsed åtskilliga folckslag både i äldre och nuare tider brukat vid sina dödas begravande; så skole vi bliſſva warse, at de nästan alla, då de Christne undantages, aldeles intet, eller ganska sällan tillåtit någon, at få begravwas i städerna eller innom byarne; och at lägga liken i Kyrkor, har varit hos de flästa en aldeles ohörd sak; utan de hafwa anlagt deras begravnings platser affsides vid eller uti ältar, kunder, Ortegårdar, backar, fält, m. m. på det de dödas afleſvor skulle få ligga i ro, och de leſvande ej hafiva af de dödas grafvar någon olägenhet.

Guds egit folck, Isracliterne och Judarne, hade en ganska stor omsorg om sina begravnings platser: De uttrade altid en särdeles åtrå, at få bliſſwa begravne i sina förfäders grifter; men så var det dock ganska sällan hos dem tillåtit, at få anlägga någon graf innom Stads Portarne: Inom Jerusalems murar wors ej flera grafvar än Konungarnas och Pro-

phetiskan Huldas. De hade dels sina egna gräfvar färst till, hvilka de i sina åkrar, men enkannerligen i trå- och örtegårdar anlagt, dels och vilka marcker utom Städerna och byarne, hvilka varo til allmänna begravnings platser utsedda, hvart de skulle utbåra sina lik. Så låse vi, at Abrahams graf var uti en täck lund, der hans hustru Sara, han och flere af hans efterkommande bleivo begravne: (1. Mos. B. 23: 17. följ.) Konung Aimon blef begravnen i en örtegård: (2. Kon. B. 21: 26.) Euctones Son i Main bars ut, at begravnas intom staden, (Luc. 7: 12.) m. m. Men aldrig låse vi någorstads i den Heliga Skrift, at de användt anten Templet i Jerusalem, eller sina Synagoger, at begravna sina lik uti.

Egyptierne hafva och varit ganska sorgfälige om sina gräfställen: De i hårdaste kalkberg inhugne märkvärdige Mumiers gräfvar, som allestads legat utan för Städerna, och de ofantliga stora Pyramider, hvilka äro til de dödas hedder upresta, kunnna ännu i dag med förundran af de resande åskådadas, såsom medermålen af Egyptens horna Inbyggares makalösa omsorg för sina döda, och deras åtanke för efterverlden (a).

De älsta Inbyggare uti Grekeland plågade väl ibland nedsätta sina döda, icke allenast i Städerna, utan och i hemska afguda Templen. Lacedemonierne hade dock en lag, at Kosnungenarne skulle begravras i deras Stad; dock bleivo sådana begravningar icke allenast genom lagar ifrån några deras Städer aldeles affärsförlagda; utan och i gemen öfver hela Grekeland ganska inskränkta (b). För öfrigt hade dock Grekerna vilka ofruckbara slättmarcker utanför Städerna och byarne till begravnings platser anläggn (c).

Romarena hade väl i förstone frihet, at någon gång nedsätta sina dödas asfelsvor i sina Hus; dock hade ingen lov, at blisiva begravnen innan Romas murar mist ifrån des

des första Fundation; de hade deremot en lag uti de XII. Tavlor så lydande: Man får intet begravwa eller bråmma någon död i Staden, in urbe ne sepelito, neve urito (d). Och när de begynte öswertitåda denna lagen, lätto Antonius Pius och de följande Keisarena åter strängt förbiuda det (e). De Romerska Konungar och Keisare begravwos helse i på det Martiska fältet, hvilket var lysande af store mäns minnesmärken. De öfrige uibåros antingen på sina åkrar, eller på de vid de namnunniga wôgar anlagde gräsställen (f). Vid Neapel finner man ock ånnu många widlyftiga grävar, hvilka åro inhugne uti berg, och i forna tider blifvit brukade (g). Men ingalunda lämnade de sina Tempel til allmänna begravnings stället för de döda.

Uti vårt kara Fadernes land harva des förna Inbyggare brukat ej mindre försiktighet vid sina gräsställens anläggande: I förstone bethente de sig til sådana behof utaf stora grifter under stenör, dem de kallade Kumbel; hvarsöre ock hela det tidhwars kom under namn af Kumbel-ålder: Under den deryå följande Brånné-åldren begyntie de upfkasta stora högar, Attebackar kallade, i hvilka de begravwo sina döda åsven en tid efter Christendomens införande, dock kallas det tidhwarf, som fölgde på brånnandets astannande egenteligen Hög-ålder (h). Utom deha märkwärdigaste begravnings platser, hade våra förfäder ock sina grävar annorstädes, hvarest de hienligast funno (i).

Turkarna begravwa sina döda utan för städer och byar vid allmänna wâgor (k). Sammaledes gjöra ock Perserne. Hos Chineserne åro ock altid begravnings platserne utan för Städer och byar, och hålla de Europeerne för därat, som gjort sina Städer och Kyrkor til sammelplatser för döda kroppar (l).

För öfrigt är icke heller om andra folkeslag bevisligit, at de anten i äldre eller senare tider intymt sina Städer och

andra ställen, hvarest de levande skulle väntas, til at almånt före
vara sina döda uti; och aldrariminst här något folck, då de
Christne undantages, upoffrat sina Kyrkor uti sammelplats
för de dödas kroppar och ben.

- (a) Se Dr. Hasselquiſts iter Palæſt. (b) Nibellii Disſert. de Fanebr. Rit. Græc. cum Sviogoth. pars tertia.
(c) Baſters Histor. Ber. om Kyrk. Cer. Cap. 43. S. 4.
Bellon observ. p. 133. (d) Cic. de leg. L. II. l. 58. (e)
Evelyns Sylva. p. 343. (f) Baſter i berörde ställe. (g) Burnetts
Lettres, p. 201. föl. 305. (h) Baſter i sam. B. 44. C. S. 2.
(i) Loccen. Antiqu. Sviogoth. C. 26. (k) Tournef. voy. au
Levant, T. I. p. 29. T. II. p. 390. (l) Dyra Hist. om
Chineserne m. m. T. 2. p. 119. Osbecks Ostind. Resa, p 211.
du Halde Deser. de la Chine, T. II. p. 147. 148.

§. 2

När nu både de gamle och de måsta af de nyare råknat det för en så ohelig sed, att begravta någon uti Städerna, så hade de så mycket mindre velat tillåta det ske i deras Tempel och Kyrkor. Vi vele deraföre tilse, huru det tillgåt hos de Christna i denna saken; samt när, och af hvad tillfälle denne plågseden fanngt sig in hos dem. Denne Seden, att begravva liken i Kyrkor, viste de första Christne ej af i de första hundrade åren efter vår Dyra Frälsares födelse; utan så länge förföljelserna varade, begravde de Christne sina döda här de kunde på öpna fält, i skogar, och annorstädes, jämval uti vissa kistor, dem de grofwo i jorden, och kallade Catacombe, hvarest de ock för förföljelsernas skull ofta nödgades häua sin Gudstjenst. När dem sedan blef större Religions frihet

frihet tillåten, anlades de första Kyrkor i städerna, i hvilka
 nästan inga lik fingo begrafwas alt intil Gregorii Magni tid.
 Och churuväl de Christne redan i fierde århundrade, af en
 slags wördnad, tilstodde grafwar för Martyrer blisiva gjorda
 vid limina och i förstugan af Kyrkorna, och åfven det för
 helswa Apostlarnas deposita eller reliquier; så nille de dock
 så mycket mindre tillåta, at dessa Heliga Hus och deras gär-
 dar skulle blisva lägerställen för andra, som hels Kon-
 stantinus Magnus, Printsar, och andra höga Personer icke
 en gång fingo utan särdeles lös hafva sina Dormitoria endast
 i förhus och när til wäggen af de Kyrkor, hvilka de hels-
 we med mycket omkostnad gänta prächtiga anlagt och up-
 bygt. Det var altså merendels för Kejsare, Printsar och så-
 dana höga Personer, hvilkom det först blef tillåtit, at be-
 grafwas i Kyrko-förstugan af de Kyrkor, som de anten hels-
 we upbygt eller kostat mycket på; de mente sig vara mycket
 lyckliga, när de fingo sit lägerställe ester döden nära til,
 der en Martyr eller annan för Helighet utropad man var
 begraviven. En och annan af de andeliga staffade och sig
 här lägerstad. Småningom flyttades grävarne från förstu-
 gan in i Kyrkan, och så widare i Choret. Höga Herrar
 och de, som woro mycket rika, ville enten gerna, som wan-
 ligit är, följa Kejsrenas och Öfwerhetens exempel, och stilia
 sig från den gemena hoven, eller woro de intagne af någon
 helighets tancka, som lägerställe i Kyrkan skulle bidraga nä-
 got til saligheten; dertöre blef det något mera allmånt, at
 begrafoas ej allenaft nära wid, utan och uti Kyrkor. Kei-
 sarena Gracianus Valentinianus och Theodosius sökte väl-
 förbjuda detta; men det findg sig småningom mer och mer in,
 och som både de Grækiska och Päfniessa andeliga funno på
 ärfkilligt latt sin fördel härutaf, genom de mäktigas och ri-
 kas ansenliga ständer til Kyrkor, der de fingo ester döden
 läggas, Testamenten för sjala-mäfor, Lijspredikningar, m. m.

sa hörjade de efter hand styrka mer och mer til en sådan plågsed, och i blässle hos folket den tanckan, at det gjorde ansenligen til sas ligheten, at få blixtwa begravwen inne uti Guds Hus; Så lunda hat denne Plågseden först kommit in hos Christna, och således har den ock blixtlit fortplantad och tilvärt (a). Vi hafwe väl sedan genom Guds Nåd blixtlit ryckte från det Påfivissa mörcket; men en sed, som så länge varat, hvileken icke ej allenast vara otyldig, utan ock, som har mycitet skeen af Gudackrighet med sig, kan ej så lätt bortläggas; Man går ej altid så gierna och så snart ifrån en länge i bruk varande wahna, som man annors gjör med en hop nya moder. Vi vela derföre nu först enfullt tilse, hvad olägenheter denna gamla Plågseden har med sig, och sedan gifwa wid handen, huru de tunna förekommias.

(a) *Balter om Kyrko Cerem.* Cap. 43. §. 5, 6, 7. Cap. 44. §. 3. *Evelyns Sylva*, p. 343. *Anonym of burying in Churches* pag. 61.

S. 3.

Först strider det emot effekten med Tempels och Kyrcors första inrättande. Afickten med det första Iudarnas Tempel war, at HÖREN Gud Zebaoth skulle der i synnerhet hafwa i sin församling lika som et Audience-rum, Hans Åra och Härlichkeit en boning, och hela Israels Menighet et Endi Helgoedt Hus, hvareft de skulle beqvämligen samlas til sin offentliga Gudstjurst, samt at Hedniska folckslag härigenom skulle ledas och läckas til den store Gudens rätta kän nedom och rena dyrckande. Samma föremål hades åsven wid det senare Templets anläggande; hvarföre man ock fick

icke en gång uti deras yttre och inre gårdar, mycket mindre i hems-
va Tempeln något lik nedsätta, vansest de blefvo ejest semte deras
Helgedomar ganka ofta, i synnerhet af Hedningarna, obelgade.
Undamålet af våra Kyrkor är ock endast, at de skola vara de
helgade Samlings-platser, hvarest Lemmarne i HEDirans För-
samling skola beqvämligen förrätta sin allmänna Gudstjänst.
Det var väl å ena sidan allmänt hos de Christna i fierde århun-
drade, at inga Kyrkor anlades, som icke förvarade några lemu-
gar efter någon årkänd Martyr; men så var det ock å andra
sidan så strängt förbudit, at ingen annan fick der nedsätta-
tas (a). Men at man sedermora tagit sig frihet, at icke al-
lenast jorda lik i Kyrco-gårdar, utan ock at rada dem tått under
Kyrco-gålfiven alt in til hemsvo Altaren, det tyckes hafta
warit, och är et stort misbruk af dessa Heliga Rum, hvilket,
som förr är nämnd i §. 2. lederenkanneligen sitt ursprung från
Påswedömet, och från Påsviska Prästers girighet, och synes
så mycket mindre böra hos os bibehållas, som åfwen hemsvo
hedningarna, hvad deras Afguda-Tempel angår, ansest det
för oanständigt och obesktig." När vi nu os til finnes före"
alt detta, säger dersöre den berömlige Engelsman Evelyn, män
det ej skall gå os til finnes, at se i våra Kyrkor begravwas"
så många verldsligfinnade, girige och andra ogudacktige Pers-
soner (b)?"

(a) Si Balters Histor. Ber. om Kyrko Cer. Cap. 43. S. 7.

(b) Evelyns Sylva pag. 343.

§. 4.

För det andra, så de affornnade ej i dessa grilställen
ligga i den tillbörliga ro och trygghet, hvilken de dock i
sin lifstid åtundat, och Gud åfwen sina Heliga lofvarat (a).
Våra Kyrkor, uti hvilka, efter en antagen sedwana, ej al-
lenast de förnämre och förmögna, utan åfwen ofta andra

med, intymt sina döda anhöriga, hafwa blifvit med
 hē så uppsylda, at då rum för andra skall gjöras, blifwa
 ofta åfwen de lik, som ej ännu hunnit rutna, rubbade och
 styckade. Ändamålet med liks begravning uti Kyrkor, säger
 en af våra vitteraste män, var i början intet annat, än at de
 der måtte få ligga säkrare och i ro. Men visa icke otaliga
 exempel, at välded ofta förbränt och illa tilpyntat de dö-
 das ben, då deremot de, som blifvit i jorden nedgrafne,
 längre fått ligga ofskadde. Dör en slägt ut, eller den ej för-
 mår underhålla graven; så visa åfwen exempl, at de i
 graven liggande ben blifvit borrtagne, Graviven säd, och
 benen annorstädes nedgrafne. Ändamålet blifver således säl-
 lan runnit (b). Uti våra Kyrkogårdar funna väl de
 döda ligga i någon säkrare ro en tid; men som åfwen dår-
 stades, i synnerhet i Städerna, hvarest de rum näppeligen
 funna utvildgas, den ena döda måste läna sin lägerstad den
 andra; då händer ofta, utom det, at andra lik blifva ei
 sällan orsade med, at den upfkastade dödas egne ben blifva
 så restalte, at de ej få mera någon hvila i jorden. Det är
 väl sant, at de dödas strödda stoft, och förfingrade ben sko-
 la samlas i den allmänna Upståndelsen; likväl böra vi anse
 detta medfarande, sasom stridande med den omvärdnad och
 ackting för de döda, som likasom foljer med sjelfwa mennisliga
 naturen, och sasom ej öfverenskommande med sjelfwa ändamålet
 af de dödas begravningar. Alla folcklag hatwa i äldre tider
 haft vid sina bedräfnings platser anläggande et synnerligit af-
 seende på de dödas säkra ro i jorden. Guds folck har derom
 varit så mycket mera sorgfältigt, som de anset det för en skymf,
 at blifva utkastad, rubbad och oroad i sina gräffällen; och
 åfwen har Gud sjelf med det samma sasom et synnerligit straff
 hotat de ogudacktiga i sit folck (c). Vi hafwe dock alla en i
 naturen inplantad kärlek til vår egen kropp, hvarföre vi också
 önske, det deß ben måtte få en säker hvila i jorden; men tages
 ej

Ej bättre mått och steg med våra gräsställen; så hota de oss
med samma nesliga öde, som många våra afledne Med-
Christinas ben undergått.

(a) El. 57: 2. (b) Tredje Stycket af Svenska Saml.
pag. 75, 76. (c) El. 14: 19. Jer. 8: 1.

S. 5.

För det tredje har denne seden i följe med sig åsven säs
dana olägenheter, at Kyrkornas grundvilar warda försvaga-
de, gälvren och bänkar illa medfari vid grafmarnas öpp-
nande i Kyrkor, och selsiva deha heliga Hus med damb
och liklukt upfolta, och det som är måst rörande, så förorsakas
ock derigenom ofta många smittosamma, ja, dödande sjukdo-
mar. Och som denne senare olägenhet är af den största vigt,
så wil jag ock afmåla den för Allmänhetens ögon med samma
färger, som en af våra lärda Män den utfört: Det är
ej nog, säger han, att söka medel til folck - hopens ökande, -
man bör åsven conservera den, som redan åges."

Ingen ting är farligare och mindre undvikelsegit för
lefvande kroppar, än giftig och smittande lust; den angriper
oförmärkt och dödar hastigt. När den utan hinder får vårc-
ka, kallar man folgderne Pest.

Af förfarenhet wete wi, at ingen ting mera smittar lust-
ten, än ångan af de kroppar, som hålla på at undergå för-
utnelse. At det så, då må man hilligt undra, at wederbörande
ej märkt olägenheterne af Liks begravning uti och omkring Kyrkorne.

Man bjuder ofta til, at conservera sig emot smittande
lust och sjukdomar; men under det man flyr sådant, går man
utan betänckande in uti Kyrkor, som ofta åro upfyldé med
angripande ånga af ruttnande Lik. Ja, man sitter der och u-
tan

tan acktsamhet drager uti sig den ånga, som man, torde hålla
 da, några dagar tilförene flydde, när den var mindre skarp.
 Huru ofta ser man icke menniskor swimma uti Kyrkor,
 ja, ofta der taga sig dödande sjukdomar. Monne de skarpa
 och angripa de dunster, som der finnas, icke torde warit må-
 sta orsaken? i synnerhet om menniskan warit fastande, och
 årstiden warm.

Jag har sjelf flere gångor uti Kyrkor märkt, huru
 stark en sådan ånga warit; samt, at eburu Vederbörande
 låtit med sand fylla de mäst stinkande grafvar, har likväl
 utur dem upstigit en nästan quåsvande ånga, uti snart 4.
 Månaders tid. I betraktande af alt sådant, må man bis-
 ligt undra, at intet hålsan och lifwets bibehållande beweckt
 folket, at längt för detta stappa sig flickeliga Begravningso-
 platter för sina döda. Denne oseden gjör dock våra Kyr-
 kor ganska ohyggeliga; hvars före han dock säger: Jag tros-
 ter, at ingen kan finna nöje deruti, at sitta ibland en hop
 döda och rutnande kroppar (a). Den plägsed, säger Eve-
 lyn, at begrava i Kyrkor, eller när vid dem, i synnerhet
 i stora och folkrika städer, är både et nytt uptoget, vanständigt,
 fördicte, samt ganska skadeligt för hålsan; Och gjör det mig
 ganska ondt, at det nu kommit så mycket i bruk (b).

(a) Se Tredje Stycket af Swenska Saml. pag. 73, 74, 75. (b) Evelyns Sylva, pag. 343.

§. 6.

Jag visst ännu lägga något härtill: mängfallig erfaren-
 het har lärts oss, at om lusten kommer at stå någon tid innest-
 slutet uti et rum, och får ej haftwa någon gemenskap med
 den

Den yttre lusten, blir den smänningom förfånd, och nästan som förgiftad, fast uti rummet är ingen ting, som tyckes kunna förorsaka det samma. Så märke vi, at om en kammare står länge tillsluten, och man sedan öppnar den, kans deruti en mycket obehagelig lukt. Än mera ökes denna lustens förgiftighet, om rummet warit något fuktigt: I källare och gruswor, m. m. som länge stått igentäpie, at lusten i dem ej fåte vara i rörelse, har man årfarit, at lusten blifvit så stadelig, at arbets-karlar eller andra, som först öpnat de samma, eller först kommit dit in, blifvit deraf som förgiftade, fallit ned, och plötsligen dödt, så framt man ej i hest fått draga dem ut, och hunnit använda hvarjehanda, at få dem til lifs igen. Uti de orter, der de förvara sin såd uti gropar under jorden, har ofta hänt, at då en sådan grop länge warit igentäpt, och sedan blifvit öpnad, hafwa karlarne, som öpnat den, af den ur gropen uppstigande lusten blifvit anten strax dödade, eller annors så betaue, at man med svårighet funnat rädda deras lif; och likväl har intet annat funnits i gropen än en skön spannmål, och en länge innesluten lust. När nu en långe stillastående och innesluten lust i et rum, der intet förgiftande finnes uti, kan dock blifwa så stadelig, hvad skal man då tänka om den lust, som en lång tid står innesluten och tiltäpt uti en graf, deri en eller flera under starkt jäsande och förrutnelse stadde döda kroppar ligga? huru förgiftig och skadande för hälsan skal icke den blifwa, då grafwen öpnas, och den slipper ut? huru mycket skal icke den skämma den andra lusten uti et så tiltäpt rum, som våra Kyrkor åro?

De Herrar Medici, som skrifvit om pest (2), hafwa med flera Exempel bewist, at pest ofta uppkommit endast genom den frack, som en eller flera döde och illa stinkande kroppar gifvit ifrån sig, och därigenom bortfåmt lusten och förgiftat de menniskor, som nödgats draga den uti sig. Hwad

Hall då icke den starka och obehageliga stanck, som ibland, i synnerhet om sommartiderna, kännes i våra Kyrkor, enkan- nerligen då flere grafwar näst förrut blifvit öpnade, kunna ut- rätta? Låt vara, at den icke just förorsakar pest, så kan den dock förorsaka början til hvarnehanda röt och andre smitto- samma Febrer; eller kan den lägga grunden til hvarnehanda svåra sjukdomar, fast man ej straxt märcker det.

Medici råda, at vid pest-tider inga lik skola begravwas i Kyrkor, af orsak, at pesten genom lik-sjordande derstädes suarars forplantas och tillvärer: De sliga och, at vid pestis- der är ganska farligt, at ej allenaast bo nära til Kyrkor och Kyr- kogårdar (pestimum est tempore pestis habitare in locis mortuorum monumentis propinquus, sode fordrom Zoar en gammal Medicus (b); utan eft att då gå biver Kyrkogårdar och i Kyrkor; Däföre ser och ofta, at Kyrkor vid stark pest tillsu- tas, och liken få då ej begravwas på Kyrkogården, mindre i Kyrkan, utan ossides, utanför Städernes ich byarne. Af- wen råda Medici, at man vid elaka flack Febrars och andra farliga smittosamma sjukdomars Grasserande fol undfly, så mycket gjörligt är, att umgånge med de redan besmittade; es medan en del flack och andre svårare smittosamma Febrar åro nästan, som en art af pest, eller ofta en ganska liten grad skilde ifrån den. Nu begravwas liknål rätt ofta en stor hop af de lik, som dödt i sådane flack Febrar och andra smit- tosamma sjukdomar, uti våra Kyrkor; huru hälsosamt wil det då vara, at i våra Kyrkor draga i sig den starka ångan af sådane dödas rutnande kroppar? huru mången kan icke då draga döden i sig under hselfiva Gudstjensten? så at det man undgår, genom det man skyr besmittade hus, samlar man i upprågadt mäkt igen af samma kroppars stanck i Kyrkan. Huru kan man däröföre undfly smittan, då man just arbetar på at fringolanta den?

An bestyrka Herrar Medici med mångfallig årfaren-
het

het, at wid vests och andre smittosamma sjukdomars grässerande löper menniskjan långt mera fara at blifva besmittad, då hon är ånnu på nyckter mage, eller åtit ganska litet; i kroppen susper då som en swamp fuktigheten och smittan i lusten i sig. Nu finnes ganska månge menniskor, som ej äro wane at åta frukost; i hwad åfventyr sätta icke då deße sig, när de vå nyckter mage sitta 2. och 3. timmar i Kyrkan, som är upsyld med en tjock och förgivåfjande lik-luckt? Dåraf ser man ofta hända, at hattvande hustrur, och andre, som äro af swagare natur, ja, i bland ock de tämmeliga starka, blifva hastigt svilke, swimma eller måste under Gudstjensten gå ut, emedan de ej längre kunna uthårsda at insupa en så förgiftad lust. Man har ock haft Exempel på folk, som då de fölgt, de döda til gräfven, af den af gräfven upstigande häftiga lik-ångan blifvit så betagne, at de strax fådt ondt, och näppeligen hunnit hem, innan de blifvit twunge ne lägga sig til sängs, och efter några dagar afslidit. Hwad för sjukdomar, eller åminstone början til dem, kan en då icke samla sig därigenom, at han sitter 2. à 3. timmar i Kyrkan och drar uti sig en stark och osund likluckt? Medici intyga ock, at når en kropp blifvit väl warm, och sederméra åter swalnar, insuper den långt starkare lusten än förr; hwad händer då med dem, som blifva varme af gående til Kyrkan, och sedan åter swalna under stilla sittande i et med likluckt upphyldt rum?

På somlige orter hos os så i Städerna som på Landet, är den plågseden, at om någonsin råd och fermögenhet gifwes, skal den döda nödvändigt begrafwas i Kyrkan; deße Hus upfyllas då med döde kroppar, at de hinner ibland ej blifva halsrutnade, innan de gräfwas upp igen. På landet står Kyrkorne hela weekan tillslutne: om Lögerdagen öynas gräfren för de lik, som om Söndagen skola begravas; om det är om Sommaren

maren, och i samma graf något lik blifvit nedslatt några veer
för förut, och nu stinker som starkast; så skier, at liklukten får
då en del af Løgerdagen, hela natten mot Söndagen, och
Söndags morgonen väl uofvila den tilslutne Kyrkan; hora
vhelsosamt skal det då ické blifwa för folket, at om Söndagen
insupa denne starka och förgiftiga lik-lucken under hela Guds-
tjensten? På någre ställen är vil i bruk, at uplata et och ans-
nat fönster i Kyrkan, som dock ické kan försingra de skadeliga
dunsterne. Uti Städerna, hvareft uti Kyrkorne dro murade grafs-
var, i hvilke de ståste lik nedslattas, blifvor smittan ånnu
starkare, emedan dessa grafsvar öpnas ofta, och kunna al-
drig så täckas, at lik-luckien ej tränger sig up. Man ser, at
lukten blir boetkämd och skadelig för hälsan uti et rum, där
mycket folk är tilhöpa, i sonnerhet om der är mycket hett; hu-
ru skal den då ické blifva i våra Kyrkor Sommartiden, där en
sådan mångd folk tilsammans kommer, och der den ånnu tio-
lita år nästan som hel tiock af luft uraf stinkande och för-
rutnande kroppar? Kyrkornes högd inuti kan rätt litet afhjälpa
denne olägenheten; åtminstone får Läraren och de som på Lär-
tarena sitta nog lännas der vid. Mänga, i synnerhet de som
är af svagare natur, hvilka för den starka kölden om
vintren ej vågat gå så ofta uti Kyrkan, som de önskat, nöd-
gas nästan hela sommaren hålla sig från Guds Hus för den
stinkande och skadeliga lik-luck, som det då är upfylt med;
och vet jag ické om de funna ságas gjöra mycket illa därutinna; ty
med hvad andakt kan man sitta och gifva akt på Predikan,
då man nästan förqwäfjes af likluct, som mage och inålvor
röras och värmes vid.

Skadan och obehagigheten af lukten utaf de döda kroppar
måste nödvändigt i våra Kyrkor vara större och känbarare, än i
de Päsiwistkas, och i deras Kyrkor, som är af den Grækiska re-
ligion,

ligion, medan dese twenne brukta under Gudæksensten så mycket varljus och så mycket välluktande rökelse i sina Kyrkor, hvilket milderar och förbättrar den förfämda lusten.

När man läser om Judars, Turckars och Hedningars Tempel och Guda-Hus, både i äldre och nyare tider; så finner man allestades, huru ren, snygge och behagelige de warit, hvad den utvärtens renheten vidkommer; (vansedt de warit snygge i ansende til den afgudathenst i de twanne senare hållits) men däremot åro de flästa Christinas Kyrkor upphylde med en stinkande lukt af döda kroppar, och ser man här och där ligga större och mindre bitar af de dödas ben. Någon kan säga: härigenom gifva våra Kyrkor mer anledning at betrakta vår dödelighet? jag svarar: det samma kunde man lika lätt årna, fast begravnings platser ej woro uti och nära vid Kyrkor; så framt man ej påstår, at våra Kyrkor framför andre ställen gifva en tilfälle at betrackta sin dödlighet på det sätt, at man under fittandet i Kyrkan bör föra sig til sinnes, at man då insuper liklukten, som skal lägga hos honom grunden til en snar död.

Af hvad nu anfördt är, torde man få sluta, at deras tanka ej tyckes vara så aldeles ogrundad, som säga och påstå, at mängen, ja, flere än man lätteligen torde inbillia sig, haftva fått anten döden eller första början därtill af den skadelige likluktur, som de dragit uti sig anten i Kyrkan, eller då dej fölgt någon död til en sådan lgraf, därifrån en häftig lukt; upstigit, eller då de til jorden beledsagat något lik, som luktat för starkt, i synnerhet om det dödt af någon smittosam sjukdom, eller sådan, som för snart (enkannerligen om årstiden och Kroppens egen disposition hulpit til) funnat sätta wätskorne i kroppen i röta.

(a) Såsom Linderstolpe i sin Tractat, fallad; Danes far och Annärckningar öfwer dessa tiders Pestilentia, pag. 26, 27. (b) Se Diemerbrook de peste L. 2. Cap. 3. Sect. 12.

As hvarad nu i ensfullighet emordadt är, sönjes tydligens,
 hvarad olängenheter vårt vanliga sätt att begraviva lik i Kyr-
 kör haſver med sig; Vi wela dersöre nu förteligen nämna
 huru detta alt, eller til sörfsia delen kunde förekommast. Att
 berlämna begravwandel i Kyrcker, och i det stället endast be-
 graviva de döda på våra vanliga Kyrko-gårdar, tyckes ej
 gjöra tilföllest; En wid grahwars öpnande om sommaren drif-
 wes ångan af de döda kroppar ofta med wädret in i Kyrkan,
 hwilket är mindre hälsosamt och behageligt; och att haſva be-
 gravnings-platser i Städer och innom byar, har samma oldigen-
 het med sig. Det tyckes dersöre vara båst, om alla våra
 Församlingar förfedde sig med andra tjenligare begravnings-plat-
 ser. Landt Församlingarne kunde anlägga sådana afsides is-
 frän sina Kyrkor på bequämliga rum, och Invånarena i
 Städerna kunde inräcka dem utom siva Städer, uppå frija
 och högländta ställen, hwarest wädret ägde tilfälle, at obehin-
 dradt fia skirgra dunsterna. Sjelfva författningen med dese
 gräfställen kunde ock blihwa sådan, at Kyrkorne ej skulle lida
 n got til sina inkomster. Wille någre anlägga för sig och sina
 cf erkommande särskilte begravnings-platser, såsom många He-
 liga gjorde i Gamla Testamentet, så kunde de intättas anten
 ut vissa täcka Trägårdar, lundar, åkrar, eller ock wid al-
 märna Landsvägar. Wille man ock hedra några afledna med
 minnes-märcken; så wore sådana prydligare, säsem i äldre ti-
 der, a deras särskilt inrättade gräfställen, än uti Kyrkor. Om
 hvorichanda tjenliga trän planteras runt omkring begrav-
 ninjsplatserna, så gjöra de icke allenaft ett täckt utseende, utan
 ock med sina Balsamiska ångor, samt löswens och qvista-
 nas rörelse och darrande förbättrar lusten dersammastädtes.
 Jag lägger härnä hvarad den omnämnde Evelyn härom siger: *Vis-*
pasta för många wiktiga orsaker skull, at inga ställen är me-

ra tjenlige at begravva våra döda på, än våra Trågårdar och
lundar, eller lustiga åkrar, hvareft wår sång må bli öfver-
täckt, och öfverholgd med gröna och välückande blommor,
trän och ständigt wärande örter, hvilka är de naturligaste
och mäst lärande Hieroglypher om wår förväntade upstän-
delse och odödelighet; utom det, hvad de bidraga til efter-
tanckande för de lefvande, at draga deras tanckar til nyttigare
saker (a).

(a) Evelyns Sylva pag. 342.

§. 8.

I wår tid har man ändtelsen på några orter begynt
välja stieligare Gräfstellan, och afflappa den stadeliga sed-
wanan, at begravva i Städer och Kyrkor:

År 1760 befallte Konungen i Danmark at de då wa-
rande assistens Kyrkogårdar i Köpenhamn skulle afflappas, och
lät deraf i deras stöllen utom Stadsens norra port andra
Kyrkogårdar för sju församlingar inträttas, hvilka och blefvo
genast inwigde och satte i bruk; så at derefter inga lik på de
förstnämde ställen blifvit begrafne (a). Ja, i helsvi de Päf-
wiska Länder, hvareft denne seden at begravva lik i Kyrkor
först blifvit införd, har man funnit räddligt, at aflägga den,
och utvälja tienligare Begravnings-platser; Så lise wi, at
uti innewarande år, då Parlamentet i Paris lät sig föredraga,
så wäl de olägenheter som härröra deraf, at de döde begravwas
inne i Staden, som och Invånarens dageliga klagan deröf-
ver, har det utfärdat en förordning, at inga begravningsar
alt ifrån den 1. nistkommande Januarii få hådan efter ske på
samma Stads Kyrkogårdar, utan stola til den ändan, utom
Staden sju eller åtta farslita och nog rumrita ställen til fam-
teliga

teliga församligarnes behof utses) (b). Måst en dylig inrättning gjorde Parlamentet i Roven uti Frankrike redan år 1754. (c). Både i England somliga städer, och än mer i de Engelska nybyggen i Norra America, ser man på flera ställen Begravningsplatser anlagde i skogs-lundar, trädgårdar, på högländta ställen och fält långt ifrån kyrkor, Städer och Byar.

(a) Se Svensk. Tidn. för år. 1760. N:o 91.

(b) Och för år 1765. N:o 50. (c) Franska Gazetten för år 1754. N:o V.

§. 9.

Uti vårt kärna Fäderland hafwa dock många uppervisa män flagat öfver denne mindre hälsosamme seden, och åfven fökt hämmna den samma. Framledne Herr Öfwer-Intendenten Baron Härleman har om denna saken föliande infall uti sin resa för år 1749. pag. 16. Närmare til Staden, Jönköping, lämnade vi den sà kallade, och af Gref Dahlberg til bygnad inrättade Hospitals Kyrkogården, der de mindre förmögne Borgare ~~och~~ de fattiga döda, under samma ro och trygghet afvaka ta domen, som de i Staden, och de lefsvande så mycken ~~och~~ hälsa och olust förofskade, begravne. Somme Ven. Consistorium här i Åbo, har dock i synnerhet därpå arbetat, at Licens allmänt brukeliga begravande i Kyrkor måtte hämmas, i anledning hvaraf Det redan år 1749. i underdågnigste skrifwelse icke allenaft föredragit hos hans Kongl. Majestet med denne ojeden förknippade olägenheter, ofta öfswade missbruk och sietssvåld, utan dock anhållit om nädigste tilstånd, at få förhöja mulpemmingarne i Kyrkor, til at, om icke aildes hämma och upphäfva, dock til en del instranckा friheten, at derstädes begravva liken. Hans Kongl. Majestet har uti allernädigste Svar

Evar häruppå af den 11. April 1751 förklarat sit största miss-
 nöje ösver de föredragna obehageliga omständigheter, och der-
 före icke allenast i näder samtycke til muppeningarnes förhöjan-
 de, utan ock beslatt Consistorium, at genom wederbörande
 Prästerkap söka i alla församlingar desj värekällighet. Men
 som detta wisse ganska ringa värekan, så blef Summe Ven.
 Consistorium föranlätit, at år 1754 i underdänigste skrifwelse
 af den 11. Decemb. hos Hans Kongl. Majt föredraga, at ehu-
 ru alswarsamma föreställningar derom blifvit i församlingarne
 gjorde, har dock sädant fruktloft afslutit; Hvarfore ock Con-
 sistorium i underdänighet anhölt, det med Grävwarne s djuplek,
 och med likens beträckande mätte aldeles förhållas efter Kyrc-
 folagens 18. Cap. 8. S. Hans Kongl. Majt har i allernädigste
 Evar på det samma af den 30 Januarii 1755. lämnat besällning
 til Consistorium, at hålla hand deröfwer, det samma lag, så
 väl i detta, som andra mål bör esterlefas. Nu har man ock
 ändteligen genom Prästerkapets berömliga åtgård begynt in-
 sträncka begravningar i Kyrkor: uti en del af de Kyrkor, som
 nu blifvit bygde, blisva sädana ej gjärna tillåtne. Jag bör
 ock nämna, det Församlingen i Wasa, föregått härutimman an-
 dra med et hedrande exempel: De hafwa, genom några up-
 lyste Måns åtgård, utsedt utom Stadsens östra port et tjenligit
 ställe til sin Begravnings-Plats. Och uti den i år upbygde
 St. Mårtens Sockens Moder-Kyrka komma genom Högväl-
 borne Herr Landshöfdingen och Riddaren WALLENS berömmelis-
 ga föranstaltande inga grävwar at tillåtas. Flera orter at
 förtiga.

Ehuruval en introtad osed är ej lätt at affäffa; likväl
 gjör man sig det fäkra hopp, det småningom kraftiga förfat-
 ningar vidtagas deremot, då man ock omfider får se uti vårt
 käre Fädernesland de tjenligaste och beqvämligaste Begrav-
 nings-Platser. Imedlertid så länge man enwisas med, at lä-
 ta lik begravwas i Kyrkor, är högst angelägit, at ej allenast

grasvarne gjöras nog djupa, och sedan väl tiltäppas, utan och
at hela Sommaren flera fönster lämnas i Kyrkorne öpna, på
det de från Liken uppstigande skadeliga och förgitande
ängor ej må få samlas, utan straxt af vädret
bortdrivwas och förskingras i
fria lusten.

Gudi allena Åran!

